

DAVRANIŞIN TOPLUMSALLIĞI VE SANAT YAPITLARINDA BİREYİN ÇELİŞKİLİ DAVRANIŞ İMGELERİNE DAİR BİR İNCELEME

N. Müge SELÇUK

Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, mugeselcuk80@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1696-1810

Selçuk, N. Müge. "Davranışın Toplumsallığı ve Sanat Yapıtlarında Bireyin Çelişkili Davranış İmgelerine Dair Bir İnceleme". idil, 90 (2022 Ocak): s. 181-192. doi: 10.7816/idil-11-90-03

ÖZ

Sanat tarihinde kimi sanatçıların, estetik kaygıyı aşan duruşlar üzerinden yapıtlarını şekillendirmeleri dikkat çekmiştir. Görsel sanat yapıtlarında imgeleştirilen toplum temasının, sanatçıların insiyatif olarak sosyal duruma ilişkin mesaj aktarımı kaygısı ile gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Toplumun gözlemcisi olarak ele alınabilecek sanatçıların sundukları toplum imgesinde, gündelik yaşantıda farkında olunamayan sıradan ve çelişkili davranış modellerini yansıtmayı tercih edebildikleri görülmüştür. Çağdaş yönetmen Nuri Bilge Ceylan yapıtları, güncel anlatım zenginliği ile toplumun çeşitli yönlerini ele alan ve imgeleştiren bir çizgide izlenir. Diğer yandan Rönesans'ın aykırı ressamı P. Brueghel'in de, eleştirel anlatımları ile toplumu imgeleştirdiği görülmüştür. Bu yaklaşımlar, sanat yapıtlarının tek bir disiplin ve plastik öğeler çerçevesinde açıklanamayacak karmaşık yapısını ve sanatçıların öncü sezgilerini ortaya koyar. Sanat yapıtlarında toplum imgesi kurgularında öne çıkan çelişkili davranışlar ve toplumun durumu, konunun disiplinlerarası soruşturmayı gerektiren yanını düşündürmüştür. Bu çalışmanın amacı, toplum normları çerçevesinde davranışın nasıl gerçekleştiği ve aynı zamanda sosyal bir belgeleme aracı olarak farklı dönemlerde üretilen sanat yapıtlarında tespit edilen toplum ve birey imgesinin, kurgusal birliklerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çağdaş yönetmen Nuri Bilge Ceylan'ın *Bir Zamanlar Anadolu'da* filmi ve P. Brueghel'in yapıtlarındaki figürlerin, gündelik yaşantı içinde tasvir edilen davranışsal benzerlikleri, irdelenmiştir. Çalışmanın, toplumun gözlemci ve öncüleri olarak sanatçı donanımı ve duyarlılığının vurgulanmasına ve aynı zamanda disiplinlerarası çalışmaların etkileşimine katkı olacağı varsayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmge, gözlemci sanatçı, davranışın toplumsallığı, çelişkili davranış imgeleri, Bir Zamanlar Anadolu'da, Pieter Brueghel

Makale Bilgisi:

Geliş: 26 Aralık 2021

Düzeltilme: 16 Ocak 2021

Kabul: 28 Ocak 2022

Giriş

Modern bilim alanları olarak psikoloji ve sosyolojinin temel çalışma biriminin insan olduğu bilinmektedir. Diğer yandan günümüzde, bireyi ve toplumları bilimsel çerçevede anlama/açıklama çabalarının disiplinlerarası araştırmaları zorunlu kıldığı görülmektedir. Bu bağlamda tarihin her döneminde sanatın içeriğinin de insan ve insana dair unsurlar barındırması, sözü geçen bilim alanları ile sanat yapıtlarının ilişkilerini düşündürebilir. Diğer bir deyişle günümüzde sanatı, pozitif bilimlerin katkısı ile disiplinlerarası çerçevede çözümlene yaklaşımı, sanatı daha çok toplumla buluşturan böylelikle toplum bilincinin ilk elden gelişebildiği esnek sonuçlar yaratabilir. Sunulan varsayımlar ışığında, araştırmanın ilk bölümünde psikoloji ve sosyolojinin önemli bir alt çalışma alanı *sosyal psikolojinin* araştırdığı, *davranışın toplumsallığına* yönelik bilim insanları ve düşünürlerin öncü tartışmaları irdelenmiştir. Davranışın oluşmasında toplumun baskın etkisinin, değişken ve muhtemel çelişkili görünlere yol açabilen yapısının olabileceği ise ikinci bölümde gösterilmiştir. Aynı bölüm devamında, sanatta özgürleşmenin ilk izlerinin yeşerdiği, Rönesans dönemi öncü sanatçısı P. Brueghel yapıtları ve çağdaş yönetmen N. B. Ceylan'ın *Bir Zamanlar Anadolu'da* filmi imgeleri arasında gözlemlenen ilişkiler, davranışın toplumsallığı bağlamında tartışılmıştır. Kurulan örnekleme bireyin çelişkili davranışlarının sergilendiği toplum manzaraları ve bu yönde geliştirilen imgelemelere dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Davranışın Toplumsallığı

"...tarih öncesinin gölgesinde saklanan o kişiler ile bizim aramızda, o çehrelerde benzerlerimizi ve yakınlarımızı görebilmemizi sağlayacak kadar önemli bir ayrım olmadığını kabul etmemiz gerekir" (Halbwachs, 2019: 8).

Bilimsel göstergeler, toplumsal yaşam modelinin ilk insanlarla birlikte geliştiğine işaret etmektedir. Tarih boyunca bir topluluğun dışında ortaya çıkan hiçbir insan olmamıştır ve temelleri toplumsal yaşama dayanmayan sürdürülebilir hiçbir yaşam şekli yoktur. Öncelikle toplumsal yaşamın içinde şekillenen ve bu sebeple bir tür içgüdüye dönüşen davranış, bireyin varlığının farkında olmadığı ancak onun sayesinde bin yıllardır yaşantısını sürdürebildiği temel bir oluşumu ortaya koymaktadır (Adler, 2018: 35-37). Bireyin davranışının kaynağını anlamak için topluma bakış öncelikle bu sebeple gerekli görülmektedir. Tarihte insan zihni ve davranışını anlamlandırmaya yönelik ilk soruşturmalar, felsefi boyutta, Antik Yunan'da görülür. Ancak on sekizinci yüzyıl aydınlanması ile konuya yönelik ilk esaslı tartışmalar ancak on dokuzuncu yüzyılda gözlem ve deney ile edinilen verilerle, bilimsel sonuçlar ortaya koyar. Böylelikle gelişen modern kaygılarla, bireyin toplum etkisindeki davranış örüntülerini anlama çabaları, modern bilimsel bir çalışma alanına dönüşür. Bu anlamda ilk modern düşünürlerin bilimsel bulgular ışığında, geleneksel olandan ayrılan bireyin zihni ve davranışlarını diğer yandan toplumsal düzeni, anlama/sorgulama kaygıları öne çıkmaktadır (Kağıtçıbaşı vd., 2014: 36).

Bu sebeple toplumdaki şablon mekanizma olarak işleyebilen davranış eğilimlerinin kökenine ilişkin farklı disiplinlerce ele alınan, görüş ve bulgular dikkat çekmiştir. Örneğin günümüzde görüşleri üzerine süren tartışmalarla hala gündem de olan bilim insanı/biyolog ve doğa tarihçisi Charles Darwin, başyapıtı *Türlerin Kökeni*'nde (1859) farklı canlı türlerini kendi doğal yaşam alanlarında gözlemlemiş ve bu doğrultuda çeşitli teoriler geliştirmiştir. Darwin, davranışın türlere özgü soya çekim ile oluştuğunu kanıtladığı deneylerinde, evcilleşen türlerin yeni içgüdüleri, bu doğrultuda yeni davranışlar kazanabildikleri ve doğal içgüdülerini yitirebildikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Davranış konusunda özellikle kalıtımın rolüne değinen Darwin, bireylerin kuşaklar boyunca davranışları seçerek biriktirebildiklerini ve bunların kalıtsal zihinsel dönüşümlere yol açabildiğini ifade eder. Burada bir türün bilinçli ya da bilinçsiz davranışları mümkündür ve benzer olabilmektedir. Ayrıca içgüdü, alışkanlık ve bilinçli seçim, türlerin üyelerinde pek çok durumda aynı şekilde görünebilir (Darwin, 2012: 335-337). Darwin'in uzun gözlemleri ve deneyleri sonucu ortaya koyduğu bilimsel veriler, öncelikle davranış konu edindiği görülen psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimlerin modernleşen yeni alanlarına referans olmuştur. Böylelikle bireyin toplumsal işleyişte etkin, ilk ve en önemli unsur kabul edilişi diğer yandan toplumun bireyi şekillendirdiği saptaması, disiplinlerarası tartışma olasılıklarını güçlendirmiştir.

Örneğin on dokuzuncu yüzyıl etkin sosyologlarından Emile Durkheim 1895'te, *Toplumsal bir olgu nedir?* sorusunu sorarak bilimsel çerçeveyi genişleten yepyeni bir alanı ilk kez tanımlamıştır. Ona göre, hazır ya da kabul gören düşünce ve davranış kalıplarının oluşturduğu çevrede doğan bireyin, bilinci dışında toplumsal olgularca koşullandırılması söz konusu olmaktadır. Durkheim bu görüşe bağlı olarak, bireye dayatılan/koşulllanmış hazır düşünce ya da eylem biçiminin, bireyin etkisinde kaldığı bir tür otomatik denetim sistemine dönüşebileceği, varsayımını sunar. Dolayısıyla Durkheim, bireyin varoluşunu topluma atfeder ve bu doğrultuda davranışın oluşum kaynağı toplumsal olguları tanımlar. Mezhepler, mesleki kurumlar, siyasi

ya da eğitime dayalı ekoller, hukuki/ahlaki kurallar toplumsal olgulardır aynı zamanda birey üzerinde kolektif düşünce ve kalıplaşmış davranışları doğururlar (Durkheim, 2004: 48-49). Modern bilimin sistematik olarak gelişmeye başladığı tarihlerde Durkheim'in dikkat çektiği kolektif faktörler, bireyin düşünce biçiminden davranışlarına dönüşebilecek muhtemel bir unsur olarak ele alınabilir. Durkheim'in felsefesinin yarattığı düşünsel farkındalık dönem düşünürlerince çeşitli bağlamlarda ele alınmıştır. Bu anlamda, öncü psikanalist Freud, müşterek ilgi ya da duygusal ortaklığın, bireylerde zihinsel türdeşlik-bağlayıcı bir benzerlik yarattığını böylelikle bireyin koşullanmış davranışların dışavurumunda daha da gönüllü olabileceğini ileri sürer (1921). Zihinsel türdeşlik ile duygusal yükü son derece artan toplum fertleri, kendilerini sürüklenmeye/uzlaşmaya kolayca bırakabilirler ve bu sebeple toplum kalabalıklaştıkça birey üzerindeki koşullanmış otomatik davranış baskısı da artar (2016: 23-24). Freud'un çağdaşı ve toplum fenomenini tanımlamada etkili bir alt bileşen kolektif bellek kavramını ortaya koymasıyla tanınan, yirminci yüzyıl filozoflarından Halbwachs ise insan türünü, canlılar dünyasından ayıran kimi yapısal özellikleri ile ilk insandan bu yana değişmemiş/aynı kabul etmiştir. Ancak bireylerin sergiledikleri mekanik ve içgüdüsel tepkiler olarak davranışlar, toplum koşullanmaları etkisinde oluşmaktadır. Toplum, faaliyetlerine bireyin doğum anından itibaren başlar ve davranışlar maruz kalınan koşullandırmalar doğrultusunda şekillenir (Halbwachs, 2019: 9-15). Bu sebeple toplumsal hayatın içinde bireye sunulan yahut telkin edilen ve zamanla bireyin hareket noktasında güçlü bir uyumlanma sürecine de referans olan zorunluluklar etkisinde davranışların anlaşılması bir kez daha ortaya konmuş olur ve birey davranışının toplumsal koşullandırmalar çerçevesinde oluştuğu gerçeği, kesinleşir.

Davranış ve toplum ilişkisine yönelik Halbwachs'ın saptamalarıyla tutarlı görüşler sunan modern düşünür H. Bergson, ailede başlayan koşullandırma ve davranışın gelişme sürecini ele almıştır (1932). Bireyin doğum anından itibaren yaşamsal ihtiyaçları aile üyeleri tarafından karşılanmaktadır. Böylelikle toplumun en küçük birimi ailede öğrenilen davranışların, bireyden topluma yayılan güçlü ve dönüştürücü bir etki yaratabileceği düşünülmektedir. Bergson'a göre ebeveynler ya da aileler sanki başkasının adına hareket edermişçesine, vekâleten, bireyin tümüyle farkında olamadığı bir varlığın buyruklarına aracılık etmektedirler ve bu varlık toplum olarak tanımlanır. Bergson'da aileden başlayarak toplum "...görünmez bağlarla birbirine bağlanan, hücrelerinin çok ustalıkla hiyerarşik düzen içinde birbirine tâbi oldukları ve doğal olarak bütünü büyük iyiliği için parçanın feda edilmesini gerektirecek bir disipline boyun eğdikleri bir organizma..." Bergson (2013: 8) şeklinde tanımlanır. Diğer yandan Bergson, toplum yapısı ile doğanın fiziksel düzeni arasında bir mecaz kurar: Toplum yapısı kendiliğinden organize olan içgüdü/alışkanlıklar/koşullanmalar üzerine yaşamı zorunlu kılan görünmez yasalar üzerinden işlemektedir. Bir sitenin mensupları bir organizmanın hücreleri gibi birbirlerine tutunurlar. Zekâdan ve imgelemden destek alan alışkanlık, toplumun üyelerine, farklı bireyler arasında kurduğu dayanışmayla, hücrelerden oluşmuş bir organizmanın bütünlüğünü taklit eden bir disiplin getirmektedir (Bergson, 2013: 9-12).

Bergson davranışın ailede temellendiğini ve sonrasında bu durumun bireyin üstünlük gösteremediği bir zorunluluk gibi çalıştığını ifade etmiştir. Bireyler, toplumun bütününe hizmet eden davranışları ailelerinden öğrenir ve toplumsal alanlarda bu davranışları sergilerler.

Ancak Halbwachs çağdaşlarının sunmuş olduğu benzer yaklaşımlara tutum farklılığı kavramını eklemiş ve kabul gören bağlama yeni bir pencere açmış olur. Halbwachs, toplumun koşullandırmalarının tüm bireyler üzerinde aynı olmadığı/olamayacağını ve bu durumun doğuştan gelen eğilimler ile kişisel yatınlıklara bağlı olarak derecelendirme gösterebildiğini savunmuştur. Burada bireylerin tutumlarında görülebilecek olan temel farklılıkları; "...bireysel ruh durumunun ritüellere meyilli oluşu, ruh/hassasiyet kuraklığı, bireyin ilişkiler çemberinin oluşturduğu topluluğa hissettiği aidiyet..." olarak saptamıştır (Halbwachs, 2019: 10-15). Bu sebeple doğuştan gelen bazı eğilimler ya da zaman içinde eğitimle edinilmiş zihinsel esneklikler sayesinde geliştirilen farkındalıkların, kolektif koşullanmayı aşabilecek davranış olasılıklarını mümkün kılacak yanı göz önünde tutulmalıdır. Davranışın toplumsallığına yönelik sunulan görüşlere benzer ancak geniş çerçevede toparlayıcı saptamaları dikkat çeken, toplumbilimci düşünür Horkheimer 1947 yılında, akıl, aydınlanma ve birey oluş gibi kavramları tartışmış ve toplumun varlığının mutlak bir gereklilik olduğu ve bireyin bu yapıdan kopuşunun mümkün olmadığını hatta böylesine bir idealin tümüyle yanılısına olacağını savunmuştur. Bununla birlikte bir kez daha toplumsallaşma sürecinde bireyin farkındalığının önemine işaret etmektedir. Toplumun temel üyesi bireyin, sahip olduğu özellikler (bağımsızlık, özgürlük tutkusu vb.) tümüyle koşullanmış davranış örüntülerinden ileri gelmektedir. Ancak toplumsal yaşantıda menfi bir durum ve atomlaşma şeklinde tanımlanan toplum ruhu, kolektifleşme ya da sürü davranışları, bireyin geliştireceği farkındalıkla aşılabilecek bir konum almaktadır. Diğer bir deyişle gelişmiş birey tasavvuru için gelişmiş bir toplum zorunluluğu gerekmektedir (Horkheimer, 2008: 150-155).

Konuya ilişkin sunulan başlıca tartışmalar dayanağında, farklı değişkenlerin etkisinde gelişen ve oluşan davranışların yerleşmesinde toplum olgusunun temel bir unsur olarak işlediği anlaşılmıştır. Diğer bir

deyişle toplum ve toplumun ürünü kültürel etkenler, davranışların biçimlenmesinde öncelikli etken olabilmektedir. Toplum birimlerinde kodlanan davranış kalıpları, bireyin davranışsal ritmi için doğrudan bir etkileşime dönüşebilmektedir. Aynı zamanda bu durum, günümüzde ve tarihsel süreçte toplumların ortak bir etki altına girmesi sonucunu düşündürmüştür. Örneğin modern toplum sisteminin doğuşu ve bireyin bu sisteme uyumlanması kritik bir eşik olarak değerlendirilebilir. Sözü geçen ve günümüze uzanan kentleşme gibi modern toplumun maruz kaldığı başlıca dönüşümler içinde birey, otantik yapısını geri planda tutmak zorunda kaldığı bir sistem içinde görülmektedir. Diğer bir ifade ile yeni kent düzeninin ekonomik yaptırımları ve katı yaşam koşullarıyla adeta bir tür baskı unsuruna dönüşen toplum modeli, bireyin zihinsel işlevlerinde ve davranışlarında kalıcı değişiklikler yaratabilmektedir. Dolayısıyla hız, değişkenlik gibi gerçeklikler içinde modern birey, aklın ötesinde sağduyusunu sağlıklı işletmekte sorun yaşayabilir ve toplum tarafından verili davranışsal kodlara daha çok uyumlanabilir. Özellikle modernleşmenin en önemli dönemeçi olarak tanımlanan on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda sınır tanımaz, kontrol dışı ve patolojik bir hal aldığı görülen kitleleşen toplumların üyesi bireylerin, bireyselliklerinin böylelikle zedelendiği düşünülmektedir.

Birey davranışlarının ahlakiliği ve sanat yapıtlarında kurgulanan çelişkili imgeler

“İnsan akli gerçeklerden kolayca vazgeçebilir, fakat kanaatler olmaksızın asla yaşayamaz”
(Le Bon, 1998: 5).

Davranışların oluşmasında toplum koşullandırmalarının araştırma konusu olarak ele alınışı, davranış oluşturan ölçütleri akla getirebilmektedir. Ahlak, toplumlarda davranışın ortaya çıkışında kabul gören bir mekanizma olarak dikkat çekmiştir. Ancak ahlak ya da ahlaki olanın ne olduğu sorusu, yüzyıllardır düşünürleri meşgul eden normlar (inanış, geçmiş kültürlerin öğretileri vs.) çerçevesinde ele alınmaya çalışılan saptamaların yanı sıra halen oldukça soyut ve değişken bir yapı ortaya koymaktadır. Diğer yandan ilkel ve ilk toplumların dahi sınırları belirli, genel kabul gören ahlak anlayışlarının olması, ahlak kavramının toplum ve zaman bağlamında çeşitlenen tanımıyla tek bir değer ölçüğüne bağlanamayan niteliğini ortaya koyar. Bu yönü ile ele alındığında ahlakın niteliğinin ve tanımlamalarının değişken yapısı fark edilmiştir. Ahlakın tanımına yönelik bilindik saptamalar bir yana, güncel değerlendirmelerin geçmiş görüşler ile karakterize edilerek çağdaş bir tartışma alanı sunulduğu, *Uygarlığın Ahlaki Bunalımları*'nda yazar Leslie Lipson (2000: 36), zamanımızın en önemli temel ve ilk sorununun ahlak olduğu görüşünü vurgulamaktadır. Yazara göre; çağımızın fenomenleri ekonomi, politika, bilim ya da teknolojidir. Ancak ahlak, bu kavramlar etrafında göz ardı edilmektedir ve bu sebeple toplumlarda bozulmalar gerçekleşir. Böylesine bir yok sayış insanların birbirlerine olan davranışlarının niteliğini belirlemektedir. Lipson'un yapıtında insan davranışlarının kaynağı toplumsal normların yani ahlakın, biricik bir model sergilemediği ve bu sebeple politik olduğu ifade edilir. Bu saptamanın dayanağı, var olan her şeyin, düşünceler de dâhil olarak, zıddını da yarattığıdır. Bu sebeple, özetle ahlak anlayışı toplumun iyi-kötü ölçütleri ile ortaya çıkan hassas bir dengeler sistemi olarak düşünülebilir. Yakın tarihte Alman iktidarının ürettiği, kendince haklı, gerekçeleri ile yaratılan kitlesel kıyım-II. Dünya Savaşı-, tartışma zeminine uygun bir örnek olmaktadır. Yahudi kökenli Amerikalı siyaset bilimci Hannah Arendt, Nazi Almanya'sı döneminde milyonlarca Yahudi'nin toplandığı kamplara işkence ve ölüme gönderilmesinden sorumlu SS komutanı Karl Adolf Eichmann'ın Kudüs'teki yargı sürecini ve mahkemedeki savunmasını, *Kötülüğün Sıradanlığı* adını verdiği yapıtında ele almıştır (1963). Arendt okuyucuyu tarihsel bir gerçeklik etrafında ahlak kavramının, kolektif gerekçeler etkisinde mazur gösterilebilen çelişkili yapısını ortaya koyar ve diğer taraftan toplumsal sonuçlar yaratabilen kötülüğün sıradanlığını düşünmeye sevk eder. Arendt dava süreci boyunca, Eichmann'ın canî olmaktan çok uzak görüntüde, işlediği suçlara rağmen son derece normal/sıradan davranışlar gösteren biri olmasını şaşkınlıkla ifade etmektedir: Eichmann sadece, gündelik dilde söyleyecek olursak, ne yaptığını hiç fark etmemişti. Aptal biri değildi. Dönemin baş suçlularından biri haline gelmesine olanak sağlayan (aptallıkla kesinlikle özdeş olmayan bir şey) fikirsizliği ve tahayyül yetisinden yoksun oluşuydu... Gerçeklikten bu kadar uzak ve bu kadar fikirsiz olmak, belki de insanın bünyesinde bulunan bütün şeytani içgüdülerin topluma vereceği zarardan daha büyük bir yıkıma yol açabilir (Arendt, 2009: 291).

Modern düşünür, toplumbilimci Horkheimer ve Adorno, sosyal eleştiride buldukları yapıtları *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde (2014: 343): "...aptallık bir yara izidir" demektedir. Bu ifade, bireyin gelişim evresinde, bilişsel ya da pratik becerilerinin engellenmesiyle, zihinsel edimlerin zarar görmesi ve muhtemel kalıcı bir etki oluşmasını tanımlamaktadır. Hazdan ve deneyim zenginliğinden mahrum edilen ayrıca tahakkümle engellenen birey hissizleşecektir ve bu durum geçse bile izinin kalacağı hasarlar/yaralar bırakabilir. Bu tür yara izleri deformasyonlara yol açar. Katı ve becerikli karakterler oluşturabilir, aptallaştırabilir-eğer salt durgunlaştırıyorlarsa bu deformasyon kifayetsizlik belirtileri, körlük ya da acizlik anlamına- eğer içe doğru habisleştiriyorlarsa kötü yüreklilik, inat ve fanatizm anlamına gelecektir. Hayvanlar âlemi zincirindeki türler gibi insan türündeki zihinsel aşamalar da, evet, aynı bireydeki kör noktalar da umudun tükendiği duraklara işaret eder ve bu duraklar kendi taşlaşmışlıklarında, canlı olan her varlığın bir büyüye maruz kaldığına tanıklık eder (Horkheimer vd. 2014: 343-344). Ortamın dayattığı zorunluluklar, yani toplumların varlık koşulları, onların ahlakını yaratmaktadır. Bu ahlak kurgusu başlangıçta yasaların otoritesiyle ayakta tutulur fakat kamuoyunun gücü tarafından desteklenen geleneklere dönüşmedikçe kalıcı bir güç kazanamaz. Kamuoyu ve gelenek, insan topluluklarının çoğunda ahlakın yegâne faktörleridir (Le Bon, 1998: 92).

Arendt'in şaşkınlıkla kavradığı; toplum fertlerinin topyekûn onayladığı ve dâhil olabildiği sıradanlaşan kötülük örneği, davranışlara sızan, görülmeyen ya da direk fark edilmeyen, sıradanlaşabilen koşullandırmalar ve böylelikle gerçekleşebilecek ahlaki çelişkilerin doğurabileceği sonsuz ihtimallerden sadece birisi olarak ele alınabilir. Hannah Arendt, gözlemci/seyirci olarak ve inisiyatif olarak toplumuna yaklaşabilmiş bir siyaset bilimci idi. Yaşananlara karşı takındığı tutum, bir nevi politik ya da kamusal eyleme geçmekti ve yaptığı işin önemini tam olarak bununla ilişkilendirmişti. Arendt'in kitlesel bir kıyıma karşı takındığı eklektik duruş, görsel sanatçıların yaratıcı özgürlüklerini kullanma çabaları ile gelişen eleştirel yaklaşımlar ile özdeşleştirilebilir. Yenidünya düzeninin ilk eşiği büyük kentlerin ortaya çıkışında, düşünür kimlikleri ile de tanımlanabilen kimi sanatçılar, mensubu oldukları toplumlara karşı gözlemci bir duruş sergileyebilmişlerdir. Böylelikle artan ve çoğunluğunu eğitilmemiş nüfusun oluşturduğu toplumların davranışlara yansıyan istikrarsızlıklarının, görsel sanat yapıtlarında ifade bulması mümkün olmuştur. İnsanlığın ahlaki gelişimi, ilerleme ya da gerilemesi, sanatçıların ait oldukları toplumları anlama çabalarıyla sanat yapıtlarına dönüşebilmiştir. N.B. Ceylan, toplum ruhunun dikkat çeken çelişkilerini sanat formuna dönüştüren güncel bir isim olmaktadır. Yapıtlarında kadim Anadolu coğrafyasını ve toplumun üyesi bir grup bireyi biçimsel unsur olarak kullanan yönetmen, *Bir Zamanlar Anadolu'da* bireyler için sıradanlaşabilen ahlaki çelişkileri ve tüm bunların toplum tarafından normalleşmesini imgelemiştir. Öyküsü gerçekliğe dayanan film izleyicisine, gündelik yaşantıda sorgulanmayan davranışların bir kesitini sunmaktadır. Etraflıca ele alınabilecek yönleri bulunan yapıt, araştırma bağlamında eleştirel düşünme pratiğine sahip olmayan/olamayan ve dahası toplumda kabul gören ahlaki çelişkilerle koşullanmış bireylerin, sıradanlaşan kötülüğe ve hoyratlığa varan görünüşleri üzerinden değerlendirilmiştir. Diğer yandan *Bir Zamanlar Anadolu'da* filmi tipolojisi ile Batı toplum tarihinde önemli bir kırılma çağı olarak izlenebilen on altıncı yüzyılın aykırı çizgideki ustası P. Brueghel'in yapıtları ile ilişkili görülen retorik benzerlikler tartışılmıştır.

N. B. Ceylan kurguladığı olay örgüsü etrafında, bir grup insanın sergilediği, toplumca onay verilebilen çelişkili ahlaki seçimleri/davranışları sunarken aslında toplum bilincinin muhtemel etkinliklerini görebilmeyi sağlar. Benzer olarak on altıncı yüzyıl janr resminin ustası Pieter Brueghel'in kurguladığı, geleneksel beklentiye bozan diğer taraftan iktidarlara itibar etmeyen kırsal ya da kamusal kompozisyonlar, yaşanan ortama başka türlü bir bakış ve çevremizdekilere yönelik yeni bir deneyimleme modeli olarak da ele alınabilir. Pieter Brueghel'in kentli bir sanatçı olarak ürettiği taşra betimlemeleri, esasen dönemin sanatçıları için popüler bir içerik olmuştur. Kentlerin mikro örneği taşrada, insanların kentli yapaylığından uzak oluşları ve huylarını-arzularını açıkça sergileyebilmeleri esasında toplumun içyapısını açık etmektedir. Bu sebeple dönem sanatçılarının sanat yapıtlarında taşra toplumunu ele almaları, yalnızca bir sanat eseri ortaya koyma çabasından ziyade, topluma yönelik eleştirel bir tavrın altını çizmektedir (Gombrich, 2007: 380-382).

Resim 1. Pieter Brueghel, “*İkarus’un Düşüşü Sırasında Bir Manzara/ Landscape with the Fall of Icarus*”, 73,5x112 cm, 1558.

Resim 2. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu’da*, 163’, 2011.

Dönemin popülerleşmiş içeriği olarak İkarus miti, Pieter Brueghel’in *İkarus’un Düşüşü Sırasında Bir Manzara* (Resim 1) ismini verdiği resime dönüşmüştür. Sakin bir manzara içinde belirsiz bir öge olarak boğulur halde tasvir edilen İkarus görmezden gelinmektedir. Çiftçi, çoban, balıkçı ya da gemidekiler, rutinlerini bozmadan işleri ile ilgilenir durumda betimlenmektedirler. Brueghel, kompozisyon kurulumunda engin bir manzaranın içine yerleştirdiği figürlerin uygunsuz davranışlarını ilk bakışta fark edilemeyecek bir biçimde kurgulamıştır. Erken dönemlerinde manzara ressamı olan Brueghel, kompozisyonlarında figürü konumlandırma biçimi ile çağdaşlarından ayrıışan sanat dilini ortaya koyar. *İkarus’un Düşüşü Sırasında Bir Manzara*, toplumun duyarsızlığının incelikle işlendiği bir başyapıt özelliği taşımaktadır. P. Brueghel’in, çaresiz ve ölümün eşliğindeki bir insana karşı duyarsızlaşmış toplum resmi (Resim 1), Adorno ve Horkheimer’in tarifini yaptığı akıldışılık, bir tür büyüye maruz kalma yani toplumsal koşullandırmaların bireylerin davranışları üzerinde yarattığı bilinçdışı etkinin görselleştirilmiş bir örneği olarak ele alınmıştır.

Geniş plan manzaralara uyarlanan figürlerin, minyatür resimleme yaklaşımları ile uyumlu kullanılışı, N. B. Ceylan imgelerinde tanıdık bir etki olarak karşılaşılan ana özelliklerden olmaktadır. *Bir Zamanlar Anadolu’da* filminde sınıfsal tezatlarla rağmen aynı toplumun üyesi bireyler, vahşice işlenen bir cinayet etrafında toplanmak ve bu sebeple paylaşımlarda bulunmak zorunda kalmışlardır (savcı, doktor, polis, şoför, katil). Eğitim düzeyleri arasında derin bir uçurum olan taşralı bireyleri çoğu zaman aynı kadrajda göstermesi ile yönetmen, tıpkı Brueghel gibi izleyicinin zihninde ki yerleşik/koşullanmış hiyerarşiye müdahale teşebbüsünde bulunmaktadır. Diğer yandan sıklıkla manzaranın plastik bir unsur olarak kullanımı ve bu sebeple dışı çıkan pastoral etki, Brueghel dili ile örtüşen bir benzerlik ve direk anlatımın-kiçleşmenin önüne geçen bir unsur olmaktadır (Resim 2).

Film boyunca, savcı, polis, şoför ya da katil, toplumun farklı sosyal statüdeki bireyleri, aynı kaynaktan beslenen davranışlar gösterebilmeleriyle açık edilmiştir. Modern psikanalist Jung (1999: 6), günümüz bireyi ve ilkelerin davranışlarında esasen gözlemlenebilen benzer arkaik süreçler olduğunu ortaya koymuştur. Dahası bu durumun sürekli ve özellikle modern birey için, bilinç seviyesinden bağımsız işlediğini ve her modern insanın benliğinin derinliklerinde arkaik bir insan olmaya devam ettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla insan bilicinin başlangıca değin izi sürüldüğünde, arkaik özelliklerin bilinçteki hâkimiyeti fark edilir. Bu bilgi kadim insanlık tarihi boyunca, insanoğlunun geçmişin izleri üzerine yaşamını sürdürmekte olduğunu ve atalarının davranışlarını bilincinde taşıdığını ve diğer yandan sahip olunan sosyal statü ya da eğitilmiş olmanın anlamını kolaylıkla yitirebileceğini ortaya koymaktadır.

Bir Zamanlar Anadolu’da da yaşanan cinayet sebebiyle aranan cesedin bulunuşu ile açığa çıkan davranışlar, yaşananların trajikliğine tümüyle tezat ve tıpkı *İkarus’un Düşüşü*’ndeki görmezden gelme imgeleriyle benzeşen tasvirler ortaya koyar. Cinayetin vahşice gerçekleştirildiği anlaşıldığı sırada, film

boyunca karakterlerin üstünde taşra tecrübesinin üstünlüğünü kurduğu görülen şoförün tarla yanında götürebileceği bir şeyler araması kimsenin yadırgamadığı, davranışsal tezatlıkların nasıl normal olabileceğini gösterirken gerçek olanın sıradanlığı ile izleyiciyi şaşırtabilir (Resim 3-4-5).

Resim 3. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011,

Resim 4. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011.

Resim 5. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011.

Yirminci yüzyılın etkili şair ve ressamlarından Herman Hesse, “doğada normal insanlar kadar kötü, vahşi ve zalim bir başka yaratık yoktur”, demektedir (2019: 52). Filmin karakterleri özelinde bilgi alınabilen uzun bir sahne olarak cesedin başında cinayet detayları kayıt altına alınırken, yönetmen bireyleri gündelik sıradanlıklar ile ortaya koyarken, bir kez daha insan varlığının durduğu kaygan zemini izleyiciye hatırlattığını düşündürmektedir.

Filmin etrafında döndüğü cinayete dair, cesedi arama ve cesedin bulunmasıyla anlaşılan yıkıcı gerçeğin hemen ardından yaşananlar, kasabalı erkek bir grup üzerinden sunulmuştur (Resim 5-6). Andre Gorz (2014: 189), yaşanan sistemin karmaşıklığını ve bu paralelde karşılaşılan olayların yorumlama becerisinin kayboluşuyla gelen kafa karışıklığını kasabalılaştırmak olarak tanımlamıştır. Yaşantı dünyaları sınırlı bireyler, ölçütleri, normları, bilgileri, inançlarının baskısıyla, olayları rasyonel bir eylemle değil geleneksel, alışıldık, tanıdık bir şekilde savunurlar. Bireylerin ne yapacaklarını bilemeyişleri konumları, tutumları keskinleştirir. Böylelikle gitgide saplantılı bir alt sistem oluşacaktır.

Resim 6’ da vahşice öldürüldüğü anlaşılan kişiye ait ceset ortak akılla taşınarak, geri dönülecek aracın bagajına, tıpkı katilin cesede yaptığı gibi, hoyratça yerleştirilir. Yaşanan hengâmenin ardından cesedin bulunduğu tarladan şoförün topladığı kavunları, bagaja, cesedin yanına koyarak, az önce yaşananların sanki yaşanmamış gibi, yola devam edilmesi (Resim 8), *Bir Zamanlar Anadolu'da* izleyiciye, toplum ruhu, düşünce yapısı ve bireylerin olayları kendi gerekçelerine göre kabul gören karşılama biçimlerini, incelikte açtığı alanlarda sunar. Böylelikle sanat yapıtı zaman, mekân, cinsiyet ve sınıf faktörlerinden bağımsız, insan olmanın anlamını yeniden sorgulamayı sağlayabilir.

Resim 6. Nuri Bilge Ceylan,
Bir Zamanlar Anadolu'da, 163', 2011.

Resim 7. Pieter Brueghel, *Körlerin Kıssası/ Parabel Van de Blinden*, 86x154 cm, 1558.

Resim 8. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011.

Aynı zamanda cesedin taşınma sahnesi ve P. Brueghel'in *Körlerin Kıssası* (Resim 7) ismini verdiği resmi ile biçimsel ortaklıklar göze çarpmıştır. 1568 tarihli bu resim, İncil'de yer alan "Bırakın onları; onlar körlerin kör kılavuzlarıdır. Eğer kör köre kılavuzluk ederse, her ikisi de çukura düşer." deyişine bağlı ele alınmaktadır. P. Brueghel'in resminde (Resim 7) ve sözü geçen sahnede (Resim 6) birbirlerine kılavuzluk eden ve esasında aynı bilişsel özellikler taşıyan insanlar gösterilmektedir. Bu insanlar, bireysel bir inisiyatifte sahip değildirler ve rasyonel bir eylem ortaya koymazlar. Film imgeleri çerçevesinde oluşturulan davranışın toplumsallığı bağlamında *Körlerin Kıssası*, yönetmenin kullandığı bir gönderme örneği olarak izlenmiştir.

Resim 9. Pieter Brueghel, *Karnaval ve Perhiz Arasındaki Savaş/ The Fight Between Carnival and Lent*, 118x164 cm, 1559.

Resim 10. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011.

P. Brueghel güçlü toplumsal zıtlıkları kullanarak oluşturduğu bir diğer başyapıt *Karnaval ve Perhiz Arasındaki Savaş*'ta (Resim 9), biçimsel zenginlik yanı sıra, sıradan toplumu sorgulatan gündelik motiflerle karakteristik ironik dilini sergilemiştir. Kutsal din görevlileri, sakat insanlar, dilenciler ve bu insanlara sadaka verenler, bir kadının çektiği ve içinde bir ölünün olduğu dört tekerlekli araba, ölüye dua edenler, günlük işlerle, cam silmek ya da balık satmak, uğraşan insanlar, oyun oynayan çocuklar, dans eden ve içki içenler, kadınları kaçıranlar, şiddet ya da fallik imgeleri ve hatta çok daha fazlası... Sınıfsal farklılıklar ve statüleri yok sayan Brueghel, resminde herkesin ne yapıyorsa onu yaptığı, yapmaya devam ettiği ve ayrıca hangi sosyal sınıftan olursa olsun bireyin yapabileceklerini ve böylelikle kolektif toplum ruhunu, açık bir biçimde göstermeyi seçmiştir. Foucault, Brueghel'in yapıtlarını örnek olarak sunduğu ve resmin yapıldığı yılların sosyolojisine yönelik incelemesi *Deliliğin Tarihi*'nde (2006: 39) toplum ruhunu, "... aslında hiç kimsenin tam olarak suçlu olmadığı, ama herkesi gizli bir işbirliğiyle kuyruğuna bağlayan, peşinden sürükleyen bir cins akıl bozukluğuna dahil eden uzun çılgınlıklar, dünyanın baş döndürücü akılsızlığı ve insanların önemsiz gülünçlükleri..." gibi ifadelerle değerlendirmektedir. *Bir Zamanlar Anadolu'da* farklı bilişsel düzeydeki karakterlerin defalarca aynı karede ve çelişkili davranışlar üzerinden gösterilişine tanık oluşumuz, sanatçının toplumun harcıâlem davranışsal yapısının vurgulandığı yönünde değerlendirilmektedir (Resim 10). Gündelik yaşantı da farkına varılamayan ve tarihte her dönem de ya da toplum da izlenebilen, adeta insan olmanın özüne ait tezatlıklar, sanat yapıtları sayesinde başka türlü düşünme pratiğini geliştirebilir. Batı medeniyetinden dünya toplumlarına yayılan aydınlanma düşüncesi ve gelişen endüstriyel toplumlaşma modeli, giderek karmaşıklaşan atmosferi ile bireyin, kendini içinde bulduğu/sürüklendiği bir deneyim olmuştur. "Her kim Dünya gezegeni üzerinde yaşayan türümüzün toplumsal kayıtlarını incelerse, tezatlar ve çelişkiler kargaşası, içinden çıkılmaz biçimde birbirine dolanmış iyilik ve kötülük, bilgelik ve budalalık, sevecenlik ve acımasızlık yumağı ile karşılaşır" (Lipson, 2000: 37).

Resim 11-12. Nuri Bilge Ceylan, *Bir Zamanlar Anadolu'da*, 163', 2011.

Resim 13. Pieter Brueghel, *Köy Düğünü/ De Boerenbruiloft*, 124x164 cm, 1567-1568.

Filmin en simgesel anlarından muhtarın evinde verilen zorunlu mola ve yemek sahnesi, savcı ya da polis gibi gerçek yaşantıda mesafeli olunan karakterleri, izleyicinin gözünde sıradanlaştırır (Resim 11-12). *Köy Düğünü* (Resim 13) resminde Brueghel'in zarafetle tanımladığı figürler, bu anlamda bir diğer referans noktası olarak kabul edilmiştir. Resim sofranın başında bir kutlama anını gösterirken, figürlerin her biri bireysellikleri ile tasvir edilmişlerdir. Örneğin en sağda toplumun iki otoriter kimliği olarak düşünülebilecek, din adamı ve giyiminden toplumun güç sahiplerinden olduğu anlaşılabilir kişilerin konuşmasının gösterilmesi elbette tesadüf değil, başka türlü bir imadır. Diğer yandan iştahla yemek yerken görülen erk figürler, taşıdıkları kimliği ortama teslim ederler. *Bir Zamanlar Anadolu'da* da sofranın başında otoritenin yer değiştirdiği, daha aşağıdan bir akıl olarak muhtarın kolaylıkla kurduğu minör siyasi duruş, bireylerin onay verdikleri bir etki alanına dönüşmektedir (Resim 11-12). Ortamı kuşatan erk tavrı, Aristo'nun, insanın doğuştan siyasi/politik olması görüşünü akla getirmektedir. Aristo, düşüncesinin temelini, doğada ki canlılar

içinde yalnızca insan türünün, konuşma ve muhakeme yeteneğine sahip oluşunu yerleştirmiştir. Diğer yandan canlıların çoğalarak kendi benzerini yaratma içgüdüüne eş biçimde, dil becerilerinin de, yönetenle yönetilen arasında bir birleşmeyi sağladığı böylelikle kendi benzer türlerinin açığa çıktığını ifade etmiştir (1975: 10-13). Görüldüğü gibi kolektif davranış koşullanmaları, içinde dilin de yer aldığı, çeşitli denetim araçları ile gelişir ve bireyin denetlenmesi gerçekleşir.

Yönetmen, bir imge olarak tasarladığı bu durumu tek ve uzun bir planda izleyiciye aktarır. Diğer yandan öteki bireylerin ilişkileri sürekli değişim içindedir ve özellikle politik teamüller değişimin belirleyici ana unsuru olmaktadır. Tüm sözü geçen etkinin bir sofrta sahneleri ile sunulması, bilinçdışı ve otomatikleşen davranış koşullanmalarının küçük bir kesitinin gösterilmesi olarak düşünülebilir. N. Elias, sofradaki davranış biçimlerinin, gündelik yaşantı da sergilenen davranışlardan ayrı tutulamayacağını hatta sofrta geleneğinin toplumsal biliş standartlarının yansımaları olduğunu ifade etmektedir (2011: 153). O sebeple tarihte sanatçıların ve araştırma özelinde N. B. Ceylan ve P. Brueghel'in sofrta imgeleri davranış biçimlerini yakından görmeyi sağlayan bir kavramsallaştırma olabilir.

Tarih boyu sanatçıların zamanın tanığı oluşları ile güzeli konu edinmelerinin yanı sıra yapıtlarında hoşta gitmeyen içeriklere de yer verdikleri görülmüştür. Ölü hayvan cesetleri, müstehcen ve ayıp sayılan sahneler, deforme edilmiş kutsal figürler, acı çeken ya da işkenceye uğrayan bireyler. Sanatçıların gündelik yaşantılarda görülmek istenmeyen bu sahneleri, neden birer sanat yapıtına dönüştürdükleri düşündürücüdür. *Çirkinliğin Tarihi*'nde Umberto Eco, bu geleneğin özellikle Rönesans'ın yarattığı özgürlükle arttığını ve yirminci yüzyılda yaygın bir tavıra dönüştüğünü vurgular. Diğer yandan böylesine cesur tasarımların temel sebebinin, sanatçıların bilincinde yattığını ileri sürer. Eco'ya göre; Yunan geleneğinden bu yana, gündelik yaşantıdaki çirkinliklerin yansıtılması, zıddıyla özdeşim yaratmak yani ahlak dışı kabul edilen bir sahnenin esasında ahlaklı olanı akla getirilmesini sağlamak amacını taşımaktaydı. Böylelikle olumlu olan pekiştirilerek birbirinin tersi ve tamamlayıcısı kavramların doğasının anlaşılması bu sebeple öncelikle kavramların zıddını tanımlamak gerekliliği güdülmüştü (Eco, 2007: 142-148). Gündelik yaşantıda duyumsadıkları imgelerle izleyiciye yeni bir bakış sunan plastik sanatçıları için toplum unsurları kaynak olarak ifade bulabilmektedir. Bu noktada sanatçıların, idealize anlatımların yanı sıra toplum istikrarsızlıklarının görünmesine aracılık ettiği görülmüştür. Böylelikle anlatım aracı olarak sanat yapıtların etkili farkındalıklar yaratabildikleri düşünülmektedir.

Sonuç

Bugün dünya insanının varlığını güvence altına alan hukuki kuralların, toplum çerçevesinde inşa edilerek, bireyin talepleri ile örtüşen bir düzlemde olması gerektiği düşünülmektedir. Ancak yasal koşullara bağlı olmayan örfi işleyişlerin, bir dayatma gibi çalışarak, bireyin özel yaşantısına kadar sızabilen durumu gözlenmektedir. Böylelikle toplumların üyesi fertlerin davranışları, inşa edilen koşullarca karakterize olabilmektedir. Bu durum, toplumun en küçük birimi bireyin, biçimsel ve özsel şeklinin yeşerdiği diğer bir deyişle ruhuna biçim veren toplum koşulları üzerinde düşünülmesi zorunluluğuna yol açar. Sanatçıların metaforlar ile inşa ettikleri dünya, bu sorgulamayı mümkün kılan bir farkındalık yaratabilmektedir. Tarih boyunca, ellerindeki somut imkân ve olasılıklara rağmen sanatçıları öncelikle duyarlılıkları ve inisiyatif alan tavırları ile görünmeyen gidişatı betimleyebilmişlerdir. Görünmez bir varlık olarak toplumu oluşturan unsurlar, sanatçıları için kaynak olmuştur. Böylelikle alışkanlıklar, koşullanmalar ve fark edilemeyen her türlü olumsuzluk görünür kılınmıştır. Bireylerin toplumda sergiledikleri davranışlar, sanat eserlerinde pek çok kez somutlaştırılmıştır. Sanatçıların başta yazın türü ve görsel sanatlar olmak üzere verdikleri yapıtlar, insan türünün varoluş ve anlam arayışlarında zamansız bir hatırlatıcı gibi çalışarak, daha yaşanılabilir düzenin varlığına tüm insanlık adına hizmet etmiş olacaktır.

Kaynaklar

- Adler, Alfred. İnsan Doğasını Anlamak. Çev. Devrim Başkaya. İstanbul: Lilith Yayıncılık, 2018.
- Arendth, Hannah. Kötülüğün Sıradanlığı. Çev. Özge Çelik. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2009.
- Aristoteles. Politika. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Bergson, Henri. Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı. Çev. M. Mukadder Yakupoğlu. İstanbul: Doğubatı Yayınları, 2013.
- Bergson, Henri. Gülme. Çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Darwin, Charles. Türlerin Kökeni. Çev. Öner Ünalın. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2012.
- Durkheim, Emile. Sosyolojik Yöntemin Kuralları. Çev. Cenk Saraçoğlu. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2004.
- Eco, Umberto. Çirkinliğin Tarihi. Çev. Elif Nihan Akbaş, Özgü Çelik, Arıcan Uysal, Berna Yılmazcan, Duygu Arslan, Anaca Uysal Ergün, Melike Barsbey, Kültigin Kaan Akbulut), İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2007.
- Elias, Norbert. Uygarlık Süreci, Çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2011.
- Foucault, Michel. Deliliğin Tarihi. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Freud, Sigmund. Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi. Çev. Elif Yıldırım. İstanbul: Oda Yayınları, 2016.
- Gombrich, Ernst. Sanatın Öyküsü. Çev. Erol Erduran-Ömer Erduran. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- Gorz, Andre. Yaşadığımız Sefalet. Çev. Nilgün Tural. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Halbwachs, Maurice. Toplumsal Sınıfların Psikolojisi. Çev. Zuhul Karagöz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Hesse, Hermann. İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 2019.
- Horkheimer, Max. Akıl Tutulması. Çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2008.
- Horkheimer, Max ve Adorno, Theodor. Aydınlanmanın Diyalektiği. Çev. Nihat Ülner - Elif Öztarhan Karadagan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2014.
- Jung, Carl Gustave. Keşfedilmemiş Benlik. Çev. Barış İlhan. İstanbul: İlhan Yayınevi, 1999.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Cemalcılar, Zeynep. Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş, İstanbul: Evrim Yayıncılık, 2014.
- Le Bon, Gustave. Gerçeklerin Yaşamı. Çev. Vural Altın. İstanbul: Bayrak Matbaası, 1998.
- Le Bon, Gustave. Kitleler Psikolojisi. Çev. Elif Kanur. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Lipson, Leslie. Uygarlığın Ahlaki Bunalımları. Çev. Jale Çam Yeşiltaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Görsel kaynakça

- Resim 1: <https://www.pieterbruegel.org/landscape-with-the-fall-of-icarus/> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 2: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 3: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 4: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 5: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 6: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 7: <https://artsandculture.google.com/asset/the-blind-leading-the-blind> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Resim 8: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 9: <https://www.bl.uk/collection-items/the-fight-between-carnival-and-lent> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 10: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 11: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 12: <https://www.beinconnect.com.tr/film/bir-zamanlar-anadoluda#> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Resim 13: <https://artsandculture.google.com/asset/peasant-wedding/> (Erişim Tarihi: 17.12.2021)

A RESEARCH OF THE SOCIALITY OF THE INDIVIDUAL BEHAVIOR IMAGES OF THE INDIVIDUAL IN WORKS OF ART

N. Müge SELÇUK

ABSTRACT

The history of art that some artists shape their works through stances that exceed aesthetic concerns. On the other hand, it is thought that the theme of society, which is imaged in visual art works, is realized with the concern of the artist taking the initiative and conveying the message about the social situation. It has been observed that the artists, who can be considered as observers of the society, may prefer to reflect the ordinary and contradictory behavior models that are not aware of in daily life in the image of society they present. Contemporary director Nuri Bilge Ceylan's works are viewed in a line that deals with and visualizes various aspects of society with its contemporary narrative richness. On the other hand, it was seen that P. Brueghel, the contrary painter of the Renaissance, also imaged society with his critical expressions. These approaches reveal the complex structure of works of art that cannot be explained within the framework of a single discipline and plastic elements, and the pioneering intuitions of the artists. The contradictory behaviors that come to the fore in the social image constructs in works of art and the state of society have made us think about the side of the subject that requires interdisciplinary investigation.

The aim of this study is to reveal how the behavior occurs within the framework of social norms and at the same time, to reveal the fictional unity of the image of society and individual, which is determined in works of art produced in different periods as a social documentation tool. In this context, the behavioral similarities of contemporary director Nuri Bilge Ceylan's film *Once Upon a Time* in Anatolia and the figures in P. Brueghel's works, which are depicted in daily life, are examined. It is assumed that the study will contribute to the emphasis of the artist's equipment and sensitivity as observers and pioneers of the society, as well as to the interaction of interdisciplinary studies.

Keywords: Image, observer artist, sociality of behavior, contradictory behavior images, Nuri Bilge Ceylan, Once Upon a Time in Anatolia, Pieter Brueghel